

VI.

Fra Reformationens Tidsalder.*Ved Holger Fr. Rørdam.*

I Suhms Nye Samlinger III, 292 findes meddelt »et Par Munkeoptegnelser«, der indeholde en samtidig Bemærkning om Hertug Christians Reformationsforsøg i Haderslev og Tørning Len. Som tilsvarende hertil kan hidsættes nogle skrevne Antegnelser paa forreste Blad af

en meget gammel Bog, trykt i Strasburg 1504, i Folio, der findes i Universitetsbibliotheket. Dens Titel er:

Missale Speciale | Item Cantele circa defectus vel casus in celebratione misse: et consecratione eucharistie occurrentes.

Hertil er føjet følgende skrevne Bemærkning: quem [o: librum] emit magister Johannes Seuerini ad altare sancti Georgii in perpetuum permanere. Og med en anden meget gammel Haand er skrevet: Iste liber pertinet ad hospitale sancti Georgii in Ripis¹⁾. Desuden findes paa Titelbladet følgende Antegnelse, som det syntes skreven med den ovennævnte M. Hans Severinsens Haand, der er meget vanskelig at læse:

Anno domini millesimo quingentesimo [vicesimo]²⁾ septimo dux Christiernus princeps³⁾ in Haderslöff spoliatur ecclesiam in prouinciis suis, videlicet monstrancias et calices cum aliis ornamentis. Et præterea deposuit et expulit sacerdotes et curatos rite et canonice ad sacros ordines promotos, ab ecclesiis et beneficiis, eciam Canonicos in Haderslöff et prædicatores, et constituit scolares non ordinatos ad ecclesias et ad curam animarum, quod inauditum fuit.

Skjønt vor Hjemmelsmand her bruger temmelig mørke Farver i Skildringen af Hertug Christians Fremfærd, synes han dog ikke i nogen høj Grad at overdrive, da hans Beretning temmelig nøje stemmer med den, som den lutherske Provst Jørgen Boie i Haderslev giver af de samme Forhold (i Ny kirkehist. Saml. II, 768—9).

2.

I Kallske Saml. 473. 4to findes blandt Fynboen Chr. Brandts Kollektanea fra forrige Aarhundrede følgende Brudstykke af en utrykt Oratio Jubilæa de Reformatione,

¹⁾ Jvfr. Kinch, Ribe Bys Historie og Beskrivelse indtil Reformationen, S. 515.

²⁾ Dette Ord mangler, men maa nødvendig tilføjes.

³⁾ Læsningen af dette Ord er uvis.

der synes holdt i Odense 1692, da Forfatteren siger, at der nu var hengaaet 175 Aar, siden Luther begyndte Reformationen. Stykket meddeles her som et efter vor Mening ganske interessant Forsøg paa at fremstille Reformationens Gang i Odense. At Forfatteren har benyttet Hamsforts dengang endnu utrykte Odense Bispekrønike, er jo kjendeligt nok ¹⁾).

¹⁾ Blandt Notitser, som Brandt har uddraget af den omtalte Tale — om hvilken han siger, at den var paa 21 Kvartrblade og neppe autograph, da der hist og her fandtes temmelig grove Skrivefejl i den — er ogsaa følgende: »Scaarupensium Ecclesiæ in Fionia nostra S. Johannis honori dicatæ magnum quoque obtigit privilegium A. Dni 1308 sigillis Ysnardi Antiochensis, Dominici Gradensis Patriarcharum, Petri Ragusini, Rostarii Neopontensis, Raymundi Adrianopolitani Archiepiscoporum et septem Episcoporum munitum, quod originali in pergameni scriptum evidenter demonstrat«. — Kan man for Resten tænke sig noget større Humbug end et saadant »Privilegium«. Det kneb med at faa Skaarup Kirke holdt vedilge. Nu vel, saa lod man en øvet Kommissionær henvende sig til et Afladsbureau i Rom, hvor man for god Betaling (thi gode Ord nyttede ikke noget) kunde faa Pergamentsbreve med de mest glimrende Navne paa — Bisper var Smaating; nej! mesopotamiske Patriarcher og Ærkebisper maatte til, og saa vare disse Hædersmænd saa fromme at betænke Skaarup Kirke i Fyn med nogle Tønder Aflad, som saa kunde sælges ud igjen i mindre Partier til Lysthavende. Det er nu ikke vor Mening at paastaa, at disse Patriarcher, Ærkebisper etc. slet ikke existerede; men da de fleste af dem vare »in partibus infidelium« og altsaa kun havde Navnet, men ikke Indtægterne af deres nominelle Dioceses, saa skaffede de sig et neppe ganske ringe Erhverv ved at sælge deres Navn og Segl til Indulgensbreve for Kirker, hvis Existens eller Trang de ikke kunde have den mindste Kundskab om. Og hvad maatte ikke de Skaarup Mænd tænke, naar deres Præst bekendtgjorde for dem, at disse højærværdige Mænd fra det fjerne Østen havde tænkt paa dem, og hvor kunde de undslaa sig for et købe den Aflad, som i saa rigeligt Maal tilbødes dem af saa velvillige Sjæle! — Brandt bemærker, at Pontoppidan henfører det omtalte Indulgensbrev til Aaret 1317 (jvfr. Kirkehist. Saml. 3. R. II, 592—3, hvor der er meddelt en Udsigt over den store Mængde af slige Breve for fynske Kirker, som man kjender fra Middelalderen).

Coepta per Johannem Tausanum Birkinde-Fionensem (Prælati et Episcopis Daniæ pontificiis hæreticorum vexillarium dictum) reformatione, Mag. Georgius Jani Sadolinus, qui permissu Friderici I Viburgi ludum aperuerat, Othiniam nonnunquam adiit, suos invisendi gratia, sumto secum quodam Theocaro, ut itidem scholasticis exercitiis operam impenderet, inque partes Evangelicorum multos sensim attraxit, quos inter Canutinus Monachus Nicolaus Brun; sed cum anno 1531 iterum Othiniam reversus Sadolinus in æde hujus urbis Divæ Giertrudæ sacra, quæ hodie solo æquata, hortorum quam idolorum cultui promptior, de erroribus suis serio moneret plebem, coorta repente seditio est, sed auctoritate Præfecti arcis Nesbyensis Nicolai Ipsonii sedata. Postquam autem incrementa nonnihil sumeret Evangelica doctrina et Fionensium Episcopus Electus Canutus Gyldenstiern cum proceribus Daniæ pluribus Norvegiam ad decidendam cum Christ. 2do Regni litem missus, privatis colloquiis amorem Evangelicæ fidei instillare perrexit, usquedum redux Gyldenstiern, reique molem trutinans, publicam de dogmatibus controversis disputationem in sacello Ædis Canutinæ, nunc diruto, jusserit institui, Præsides ipsius Vicario Nicolao Paulino, solo Sadolino opponentium partes tuente, illâ quidem gloriâ, ut Victori mox cesserit Antagonista, pro palma turpe illud silere amplecti coactus. Sed metuens potentiam Episcopi Sadolinus Viburgum repetiit, postque Hafniam profectus; Pastor ad ædem S. Spiritus eligitur, dein D. Virginus tandem, capto, cum ex æde Albani domum tenderet, Gyldenstiernio per Dominum Claudium Daa, die 2 Sept. 1537 primus Fionie Episcopus Evangelicus constituitur.

3.

Da Opmærksomheden nu atter er henledet paa »Historien om Peder Smid og Atzer Bonde«, kan maaske en lille Notits interessere, der oplyser et enkelt Punkt deri. Som det vil erindres, omtales S. Antonii Brødre fra Morkjær, der havde deres Termen i Nørre-Jylland, oftere deri¹⁾.

¹⁾ Kirkehist. Saml. II, 342—3. 377.

At dette Træk ikke er grebet ud af Luften, ses bl. a. af et Vidne udstedt Midfaste Lørdag 1487 af »Hr. Jeib Jeibsen, Sancti Anthonii Bud, som den Dag sang til Falslev Kirke«, at for ham og flere Dannemænd paa Falslev Kirkegaard var skikket Jørgen Krumpen, som æskede og fik et Sognevidne, at Sundkrog i Gjerlev Herred ved Hadsund, saa vidt mindes, aldrig havde været Almindig¹⁾. Man ser da ogsaa heraf, at disse omvandrende Munke lejlighedsvis have forrettet Gudstjeneste, hvor de kom frem, og hvor Stemningen var derfor.

4.

Følgende Stykke, hvoraf Slutningen uheldigvis mangler, findes i en Afskrift omtrent fra Midten af det 16de Aarhundrede i Universitetsbibliotheket, Addit. 58. 8vo. Ventelig hører denne Forbandelse af det lutherske Kjættei, der ses at være afkrævet Kannikerne i Lund, til Aaret 1530 eller et nærmeste Aar derefter.

Forma Excommunicationis doctrinæ Lutheranæ.

Ego N. Canonicus Lundensis cognoscens veram catholicam et apostolicam fidem anathematizo omnem hæresim et præcipue Lutheranam, qua multi impresentiarum suspecti et infamati sunt, quæ astruere conatur tantum tria sacramenta esse noui testamenti et alios plurimos erroneos articulos a sancta Romana Ecclesia et pluribus sacre theologiæ diuersarum vniuersitatum doctoribus et professoribus condemnatos, similiter et libros, tractatos et commentarios nomine ipsius Lutheri seu adherentium ei impressos. Consentio autem romane Ecclesie et apostolice sedi, et ore et corde profiteor de sacramentis

5.

Blandt Christiern II's tro Ledsagere i Udlændigheden er bekjendt en Mand ved Dr. Christiern Winter, der bl. a.

¹⁾ Orig. p. Pergam. i Geh.-Ark. (aflev. fra Trudsholm). Meddelt af Hr. Arkivsekretær Matthiessen.

var Hans Michelsens Medarbejder ved Udgivelsen af hans danske Oversættelse af det Ny Test. Som flere af den Tids bekendte Mænd var han fra Øen Mors, hvor en Broder eller nær Slægtning af ham var Præst i Karby¹⁾. Om hans Skjæbne, efter at Christiern II's Stjerne for bestandig var dalet, faa vi Underretning ved Titelen paa følgende medicinske Skrift, der findes i det kgl. Bibliothek, men angaaende hvilket man ikke synes at have bemærket, at Forfatteren er en dansk Mand, da det ikke findes nævnt i Dr. Chr. Bruuns Fortegnelse over den danske Literatur fra Bogtrykkerkunstens Indførelse i Danmark til 1550 (i Aarsberetn. fra det store kgl. Bibel. I og II). Titelen lyder:

Diuulgatio professionis praxeos Medicinæ in his morbis curandis, quorum medica manu possibilis est profligatio, inter quos et podagra et coxendicis dolor et arthritis seu articularis morbus hic asseruntur, Christistellæ Chimonii Juris V. et Medicinæ doctoris, Imperialis Cameræ aduocati et illustris Megapolensis Ducis Alberti a consiliis et medici. Antverpiæ 1537 (8vo).

Paa Titelbladet har Forfatteren skrevet: »M. Georgio Ecclesiastæ Hafnensi Christistella qui supra dono dat«. Med Hensyn til denne Tilskrift kunde erindres om, at M. Jørgen Jensen Sadolin — thi det er ham, der menes — ogsaa paa en Maade stammede fra Mors, hvor hans Fader var født; men det er jo for øvrigt rimeligt nok, at der snarere paa anden Maade kan være stiftet Bekjendtskab mellem ham og Dr. Christiern Winter, helst da der er Sandsynlighed for, at de under Grevefejden en Tid have samtidig opholdt sig i Kjøbenhavn²⁾.

¹⁾ Kirkehist. Saml. 3 R. I, 179. Allen har meddelt nogle samlede Efterretninger om Dr. Christiern Winter i sit Skrift, *De rebus Christiani Secundi*. p. 80–2; men den i det følgende givne Oplysning har han ikke kjendt.

²⁾ Se foran S. 237 samt Kbhvnske Selskabs Skrifter IV, 256. 287.

6.

I D. Jens Bircherods *Dania illustrata* mscr., hvoraf Pars II gjemmes i Universitetsbibliotheket, Addit 138. 4to, meddeles p. 298 ved Omtalen af det Mindesmærke, som Dronning Christine lod sætte i Graabrødre Kirke i Odense over Kong Hans, følgende Notits angaaende hendes Protegé, Graabroderen Vincentius Kampe, titulær Biskop af Grønland og Viebiskop i Odense Stift ¹⁾).

Destinaverat eidem templo ornamentorum plurium apparatus religiosissima Regina, cum se morti vicinam sentiret: cujus tamen voluntatis ultimæ executionem omisit Vincentius Belga Episcopus Fionensis, quem testamenti sui curatorem moribunda constituerat, ut in qvodam libello MS. reperi. Scilicet sibi corrasit, vel extra regnum ad cognatos exportandum curavit, quicquid illa piis usibus legaverat. Loquitur ita de hoc Vincentio Cornelius Hamsfort in Serie Episcoporum Otthoniensium: Patrona ipsius, superstitionis Franciscanæ faultrice mortuâ, abdicare se Episcopâ coactus est, uti vitio creatus, ac qvod suppellectili Reginæ defunctæ manum injecisset, Rege non consulto, posterî anno in carcerem duci jussus.

¹⁾ Nærmere Efterretninger om denne findes navnlig i Script. rer. Danicarum V, 519, VII, 239—40; i Grønlands historiske Mindesmærker, 3die Del, samt hos Paludan-Müller, Biskop Jens Andersen Beldenak.
